

նական աշխատանքներ կը կատարուին երեւան բերելու եւ ամրացնելու մեր հայկական արժէքները: Մենք Սփիւռքի մէջ շատ բան ըրած չունինք» (էջ 114): Ինչպէս պատահած է յաճախ, Գրիգոր Շահինեանի 1961ի մենագրութենէն ու 1966ի յորեկեանական տարուան շարժումէն ու Համաստեղի յանկարծական մահուան առթած յուզումէն ետք, Սփիւռքը ճիշդ չէ կատարած տէր կանգնելու անոր գրական ժառանգութեան: Մամուլին մէջ ցանուցիր յորուածներէ կամ հրապարակումներէ զատ, իրեն նուիրուած ուսումնասիրութիւն կամ անտիպներու հատոր լոյս տեսած չէ: Եթէ խնամքով կազմուած եւ պատշաճօրէն ծանօթագրուած ըլլար, այս նամականին Համաստեղին վերաբերող «Հիմնական աշխատանք» դառնալու բոլոր տուեալները ունէր: Նկատելի բազում թերիներով, որոնց միայն մէկ մասը ներկայացուցինք այս է-

ջերով, այդ պատեհութիւնը ի սպառ կորսուած է:

Անկասկած, արեւմտահայերէնի քաջատեղեակ խորհրդատու մը, ինչպէս եւ ձեռագրի ու ընթերցումի վերստուգումի աշխատանքը, սատարած պիտի ըլլային նման յաջողութեան: Սակայն, առաջինը բացարձակապէս նկատի չէ առնուած (բնագրի հրատարակութիւնը միայն բառերու շարան մը չէ, այլ հրատարակուող լեզուին նրբբրանգներուն տիրապետումը), իսկ երկրորդը, հակառակ երկու խմբագիրներու յիշատակումին, իր բացակայութիւնը ցոյց կու տայ էջ առ էջ:

Համաստեղի նամականին կը սպասէ երկրորդ, էպպէս բարեփոխուած ու ձեռնհասօրէն կատարուած հրատարակութեան:

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՏԹԵՈՍԵԱՆ

Adamgirk', *The Adam Book of Arak'el of Siwnik*, translated by Michael E. Stone, Oxford University Press, 2007, 335 p.

15-րդ դարի բանաստեղծ Առաքել Սիւնեցու³⁶ «Աղամգիրքը» հայ միջնադարեան գրականութեան մի շատ ինքնատիպ եւ ուշագրաւ նմոյշ է: Յայտնի հայագէտ Մայքլ Սթոունը մեզ հերթական հաճելի անակնկալն է մատուցել՝ «Աղամգիրքն» իր անգլերէն թարգմանութեամբ լոյս ընծայելով հեղինակաւոր Օքսֆորդի համասարանի հրատարակչութիւնում: Սթոունին, իբրեւ ակադեմիական գիտնականի, շատերն են ճանաչում, բայց թերեւս քչերը գիտեն, որ նա նաեւ անգլերէն բանաստեղծութիւնների հեղինակ է: Թարգմանիչը նշում է, որ իր նպատակն է եղել ներկայացնել Սիւնեցու բանաստեղծական երկը նրա գեղարուեստական արժանիքների տեսանկիւնից՝ չձանրանալով աղբիւրագիտական քննութեան կամ «Աղամգրքում» արտայայտուած աստուածաբանական գաղափարների ուսումնասիրման վրայ: Այդուհանդերձ, Սթոունն առաջաբանում գիտական բարեխղճութեամբ ներկայացրել է Առաքելի անձին ու ստեղծագործութիւններին վերաբերող անհրաժեշտ տեղեկութիւններն ու հայ գրականագիտութեան մէջ առկայ կարծիքները (Արշակ Չոպանեանի, Մանուկ Աբեղեանի, Արշակ Մադոյեանի եւ Հենրիկ Բախչինեանի)՝ անդրադառնալով նաեւ Արշակ Չոպանեանի «Աղամգրքի» քաղուածաբար ֆրանսերէն թարգմանութեանը (1918 թ.): Բացի այդ, նա համառօտ վերապատմել է «Աղամգիրքը» կազմող երեք պոեմների կարեւորագոյն դրուագները, նկարագրել իւրաքանչիւրի բանաստեղծական չափի, յանգի, կառուցուածքային եւ գեղարուեստական այլ միջոցների առանձնայատկութիւնները:

ըր: Նա ներկայացրել է նաեւ Առաքելի միւս թուակիր ու անթուակիր գրուածքների մատենագիտութիւնը:

«Աղամգրքի» իր թարգմանութիւնը Սթոունն ինքը բնորոշել է որպէս աւելի գեղարուեստական, քան բառացի. նա ձգտել է հաւասարակշռութիւն ստեղծել բանաստեղծական ու ճշգրիտ թարգմանութեան միջեւ, եւ սա նրան ստիպել է սկզբնազրից փոքր-ինչ շեղուելու բոլոր հարկադիր դէպքերում տալ համապատասխան ծանօթագրութիւն: Այդ շեղումների խան ծանօթագրութիւն: Այդ շեղումների (օրինակ՝ բայի կրաւորական ձեւը փոխարինուել է ներգործականով, որոշ դերբայներ թարգմանուել են դիմաւոր բայերով, անհրաժեշտ դերանուններ են աւելացուել եւ այլն) նպատակն է եղել՝ խուսափել պատճէնումից եւ գրել գեղեցիկ անգլերէնով: Ծանօթագրութիւնները, որոնցում թարգմանիչը չի ձգտել սպառիչ կերպով թարգմանել իր ձգտումներն աստուածաշնչեան պատմութեան վերապատմի հիմքում ընկած բոլոր գրական աւանդոյթներն ու աստուածաբանական գաղափարները, պարունակում են նաեւ որոշ անհրաժեշտ բացատրութիւններ եւ ուղղակի մէջբերումներ ու յղումներ: Մէջբերումներն Աստուածաշնչի տարբեր գրքերից ու պարականոն գրուածքներից են: Նշենք, որ Մայքլ գրուածքներից են: Նշենք, որ Մայքլ գրուածքներից են: Աստուածաշնչի Սթոունը պարականոն Աստուածաշնչի մասնագէտ է, եւ այդ առումով նրա մասնաշնչաբանութեանը կարեւոր ներդրում են Սիւնեցու պոեզիայի ուսումնասիրութեան մէջ: Մի քանի բառացի դուրս գալու է նշուած նաեւ Դաւիթ Անյաղթի գրուածքների հետ, եւ դա զարմանալի չէ, գրուածքների հետ, եւ դա զարմանալի չէ, քանի որ Առաքել Սիւնեցին Դաւիթ «Սահփանի իմաստասիրականքի» մեկնութեան հեղինակ է:

36 Նա Տաթևի վանքի վանահայր, յայտնի փիլիսոփայ Գրիգոր Տաթևացու քրոջ որդին էր:

Սթոունը նշում է, որ ինքը սովորաբար չի ձգտել վերարտադրել պոեմների բանաստեղծական չափն ու յանգը, «արձագանգն» ու նմանահնչիւնութիւնը (ասոնանս)՝ հնարանքներ, որոնք «Աղամգրքում» յաճախ են կիրառուած: Այնուամենայնիւ, որոշ հնարաւոր դէպքում նրան յաջողուել է այդ հնարանքներն անգլերէն վերարտադրել: Թարգմանութեան լեզուի գեղեցկութեան մասին կարող են դատել բնիկ անգլիախօս ընթերցողները, իսկ մենք կարող ենք արձանագրել, որ այն աչքի է ընկնում բանասիրական ամենայն ճշգրտութեամբ:

«Աղամգիրքն», ինչպէս նշուեց, Աղամի ու Եւայի աստուածաշնչեան յայտնի պատմութեանը նուիրուած երեք պոեմների շարք է՝ եռագրութիւն (triptych): Երկուսը համեմատաբար կարճ են, մէկն՝ անհամեմատ երկար. ընդհանուր առմամբ, Առաքելը գրել է 6000-ից աւելի չափատող: Պայմանականօրէն դրանք կոչուում են «Աղամգիրք 1, 2 եւ 3»: Եռագրութիւնն ամփոփուում է նոյն թեմային նուիրուած մի չորրորդ՝ փոքր բանաստեղծութեամբ (47 տող): Իրականում, սակայն, պոեմների գրութեան հերթականութիւնն այլ է. «Աղամգիրք 3»-ը գրուել է 1401 թ., «Աղամգիրք 1»-ը՝ 1403-ի սկզբներին, իսկ «Աղամգիրք 2»-ը՝ նոյն 1403-ին, սակայն աւելի ուշ: «Աղամգիրք 1»-ը չի կարելի համարել «Աղամգիրք 3»-ի խմբագրութիւն. այն բոլորովին ինքնուրոյն ստեղծագործութիւն է, մինչդեռ «Աղամգիրք 2»-ը «Աղամգիրք 1»-ի համառօտուած ու վերամշակուած տարբերակն է: Այսպիսով, այն կարելի է կոչել վերջինիս խմբագրութիւն: «Աղամգիրք 4»-ն էլ Աղամի ու Եւայի պատմութեանը նուիրուած մէկ այլ, անկախ բանաստեղծութիւն է, որ շատ քիչ կախում ունի «Աղամգիրք 1»-ից կամ 2-ից:

Սթոունը բնորոշում է պոեմները որպէս հայ միջնադարեան գրականութեան

կարեւորագոյն յուշարձաններ, էպիկական բանաստեղծութեան զօրեղ նմոյշներ: Որպէս առաւել ազդեցիկ դրուագներ՝ նա յիշատակում է դրախտի վայելքների, Աղամի ու Եւայի դէմ սատանայի՝ զօրքեր հաւաքագրելու նկարագրութիւնը, Եւայի հոգեկան պայքարն Աստոյ պատուիրանին կամ օձի գայթակղութեանը հնազանդուելու որոշում ընդունելիս: Առաքելը մեծ կարեւորութիւն է տուել Աղամի ու Քրիստոսի, Աղամի մեղքի ու Քրիստոսի մահուան միջեւ զուգահեռներին:

Աղամի ու Եւայի պատմութիւնը միջնադարեան ընթերցողին հետաքրքիր էր ոչ զուտ որպէս «հնութիւն». այդ դրամատիկ իրադարձութիւնները եւ Քրիստոսի չարչարանքների ու մահուան հետ տիպաբանական զուգահեռները դիտուել են իբրեւ ընթերցողների կեանքի ու մահուան վրայ անմիջական ազդեցութիւն ունեցող իրական դէպքեր: Մայքլ Սթոունն ընդգծում է Առաքելի բանաստեղծութեան յուզական, դրամատիկ բնոյթը: «Աղամգիրքն», ըստ նրա, համեմատելի է Ջոն Միլթոնի (1608-1674) «Կորուսեալ դրախտ» հանրայայտ պոեմի հետ: Առաքելի պոեմների գեղարուեստական արժանիքները, գործող անձանց կենդանի պատկերումը, նրանց բնորոշող մակդիրներն ու համեմատութիւններն, ըստ Սթոունի, ազդեցիկ են նաեւ մերօրեայ ընթերցողի համար: Նա կարող է անմիջականօրէն ընկալել դրախտի վայելքն ու անկումի ողբերգութիւնը, պատկերացնել, թէ ինչպէս է սատանան տոչորուում Աղամի հանդէպ նախանձից, ինչպէս է Աղամը տանջուում Եւայի սիրոյ եւ իր գիտակցութեան երկուութիւնից, իսկ Եւան՝ մեծամտաբար ձգտում գերազանցել իր ամուսնուն ու հաւասարուել Աստծուն, ինչպէս է Աստուած զայրանում եւ, միեւնոյն ժամանակ, կարեկցում նախաստեղծներին:

Գրքի վերջում կան մատենագիտական, նիւթերի (ներառեալ՝ անձնանունների) եւ վկայակոչուած հին աղբիւրների ցանկեր: Շապիկի առաջին էջին վերարտադրուած է մի շատ գեղեցիկ մանրանկար՝ «Աղամն ու Եւան Աստոյ հետ»՝ Բալթիմորի «Ուոլթերզ արուեստի թանգարանի» թիւ 547 հայերէն ձեռագրից (1678 թ.):

Հայ միջնադարեան արձակագիր հեղինակների (հիմնականում պատմիչների)

անգլերէն թարգմանութիւնների պատկառելի մի շարք տասնամեակներ առաջ սկսել է հրատարակել անգլիացի հայագէտ Ռոբերտ Թոմսոնը, իսկ «Աղամգրքի» թարգմանութիւնը մի հմուտ փորձ է՝ անգլիախօս ընթերցողին ներկայացնելու հայ միջնադարեան բանաստեղծութիւնը:

ԳՐԱՐ ՍՈՒՐԱԴԵԱՆ